

ISSN 0027-8084

УДК 808.61./.62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

XLI/3–4

БЕОГРАД

2010

Digitized by Google

МИЛАН ШИПКА
(Сарајево)

С ЋИРИЛОВОМ ИЛИ С ЋИРИЛОВИМ?
(О деклинацији презимена с наставком *-ов*, *-ев*, *-ин*
у српском језичком стандарду)

У овом раду разматра се промена презимена на *-ов*, *-ев*, *-ин*, као што су *Гаврилов*, *Пойов*, *Ћирилов*, *Ђурђев*, *Баковљев*, *Васиљев*, *Милин*, *Радин*, *Токин* и сл., и то, пре свега, у говору њихових носилаца, посебно у Војводини, где су таква презимена најчешћа. Осим тога, критички се преиспитују мишљења граматичара о том питању и ретка нормативна решења, која се углавном односе на руска презимена тога типа. На крају се дају предлози за нормирање употребе спорних падежних облика тих презимена у српском језичком стандарду.

Кључне речи: презимена, патронимици, творба, придевски облици, промена (деклинација).

1. У антропонимијском систему српског језика, посебно на подручју Војводине, честа су презимена патронимичког карактера која су се задржала у придевском облику с наставцима *-ов*, *-ев*, *-ин*: *Бошков*, *Веселинов*, *Гаврилов*, *Јованов*, *Марков*, *Павков*, *Пейков*, *Пейров*, *Пойов*, *Ћирилов*, *Баковљев*, *Васиљев*, *Ђурђев*, *Милошев*, *Милин*, *Ђурин*, *Никин*, *Радин*, *Токин* и сл. Мада није из Војводине, презиме на *-ов* има и наш познати писац (Марко) *Миљанов*, које је, вероватно, настало директно од имена оца, што је у Црној Гори уобичајено (*Раде Томов*, *Никола Милошев* и сл.). Таквих презимена по настанку или тек по форми (углавном на *-ов* и *-ев*) има и у другим нашим крајевима, па у нама блиских словенских народа – Македонаца: *Глићоров*, *Белчев*, *Делчев*, *Прличев*...; Бугара: *Димитров*, *Живков*, *Тодоров*...; Руса (с Украјинцима и Белорусима): *Чехов*, *Киров*, *Сахаров*, *Маљенков*, *Хрушчов*, *Бобров*, *Карљов*, *Раскољников*, *Шолохов*, *Катајев*, *Чаадајев*, *Чайајев* *Брежњев*, *Медведев*, *Бахјиин*, *Ашукин*, *Пушкин*, *Рјејин*, *Пујиин*, *Бородин*, *Шчедрин*, *Калињиин*, *Корчајин*, *Оњејин* итд. Каткад се та презимена подударају код два или више словенских народа, нпр. *Тодоров* (у Бугара и Македонаца), *Пейров* (у нас и у Руса) и сл.

1.1. Презимена овога типа нису још у целини етимолошки и семантички довољно проучена, јер, вероватно, не потичу сва од личних имена и нису патронимици (Руси, рецимо, поред презимена имају обавезно „отчество“ – име по оцу). Често таква презимена имају само придевску форму по томе што се завршавају наставцима *-ов*, *-ев*, *-ин*. То се нарочито односи, због речених раз-

лога, на руска презимена, па она стога у нормативном погледу морају имати нешто друкчији статус у нашем језику него остала овде поменута словенска презимена, посебно српска.

1.2. Ни наши нормативни приручници нису посветили довољно пажње регулисању падежне промене ових презимена, нити у том погледу постоје јасна, још мање јединствена, правила, иако у пракси у томе влада право шаренило, па се људи колебају како да кажу правилно: с *Ђурђево* или с *Ђурђевим*, с *Глићорово* или с *Глићоровим* и сл.? После ретких, али врло корисних и угодних разговора и размене мишљења о нашим актуелним језичким проблемима с једним од наших лингвистички најзаинтересованијих и најинформисанијих интелектуалаца изван лингвистичке струке, пошто ја кажем да сам се у овом или оном питању расправљао с *Ђириловим*, често ме саговорници питају јесам ли о томе разговарао с Јованом *Ђириловим* или *Ђирилов*. Очигледно да су у дилеми и нису сигурни јесам ли рекао правилно или је то тек омашка. Такве недоумице честе су и међу многим говорницима српског језика, па и језичким стручњацима.

1.3. Недоумице и колебања у промени патронимичких презимена на *-ов*, *-ев*, *-ин* могу се често срести на страницама наше штампе, не само у наше време него још одраније, управо откад су презимена типа *Бошков*, *Ђирилов*, *Ђурђев* и сл. ушла у употребу. Пишући узгред, уз многа друга питања у вези с нашим презименима, и о презименима овога типа, наводно сам више примера ексерпираних са страница наших листова (неколико њих је чак од пре тридесет, па и четрдесет година). Ево, илустрације ради, таквих примера:

Разговор непријатни с Вујадином *Бошковым* (Илустрована Политика, 13. IV 1971: 58); Сусрет с премијером *Тодоровом* (наслов у Политици, 7. XI 1973: 1); Разговор с професором и академиком Браниславом *Ђурђево* (поднаслов у Ослобођењу, 26. V 1976: 11); Разговор с др Александром *Петровим* (поднаслов у Политици, 8. I 1974: 12); Кадуми разговарао са *Солдајовим* (Ослобођење, 20. II 1975: 24); Председник Тито с Јованком Ђроз у разговору с Биједићем, *Глићоровим*, Жарковићем и Бакарићем... (текст испод фотографије у Политици, 14. V 1976: 1) (Шипка 1987: 170–175).

Ту видимо колебања у промени. Негде се појављује: (с) *Бошковым*, *Тодоровом*, *Ђурђево*, а негде (с) *Петровим*, *Солдајовим* и *Глићоровим*. Каснија испитивања с великим бројем примера, које не наводим због ограничености простора, а свако их може срести скоро свакодневно и уверити се у то да су дате констатације тачне, показала су да су та колебања још већа и да ту нема никаквих правила: свако од овде наведених и њима сличних презимена јавља се у пракси с наставком *-ом* и с *-им* у инструменталу. Мења се, дакле, доследно и по одговарајућој првој именичкој деклинацији, али и по именичкој деклинацији као придев неодређеног вида, па отуда разлика у наставку за инструментал: *-ом* / *-им*. Тако онда имамо поред (с) *Бошковым*, *Тодоровом*, *Ђурђево* и (с) *Бошкови*, *Тодорови*, *Ђурђевим*, а поред (с) *Петровим*, *Солдајовим*, *Глићоровим* и (с) *Петровом*, *Солдајовом*, *Глићоровом*. На тај се (двојни) начин у широј пракси мења и већина других презимена овога типа: (с) *Веселиновом* и (с) *Веселиновим*, *Гавриловом* и *Гавриловим*, *Јовановом* и *Јовановим*, *Марковом* и *Марковим*, *Павковом* и *Павковим*, *Петиковом* и *Петиковим*, *Пойовом* и *Пойовим*, *Ђириловом* и *Ђириловим*, *Баковљевом* и *Баковљевим*, *Васиљевом* и

Васиљевим, Милошевом и Милошевићем, Милићем и Милићем, Ђурићем и Ђурићем, Ђикићем и Ђикићем, Радићем и Радићем, Токићем и Токићем итд.

1.4. Уз ово треба напоменути да сами носиоци презимена на *-ов, -ев, -ин* инсистирају на придевској промени, која је, кажу, уобичајена и у крају где су рођени, а то је, како је већ речено, углавном у Војводини. На томе је, супротно пракси у сарајевском Ослобођењу, својевремено упорно инсистирао академик Бранислав Ђурђевић, тада председник Академије наука и умјетности Босне и Херцеговине, иначе рођен у Војводини, у Сремским Карловцима (1908). Кад сам га још крајем шездесетих година прошлог века, у анкети о промени презимена овога типа питао како треба мењати његово презиме: с *Ђурђевићем* или *Ђурђевићем*, без двоумљења је рекао: „Једино с *Ђурђевићем*!“ И то поновио више пута, негодујући што у штампи пишу с *Ђурђевићем*. Добро се сећам тога разговора, а имам и запис о томе, па отада увек тако пишем и говорим, не само кад је реч о његовом презимену него и свим другим презименима тога типа, јер сам полазио од става да у властитим именима (личним и географским) треба поштовати облике које употребљавају они којима припадају. То је био непосредан повод да пре тридесетак година у краћем чланку изнесем прикупљене податке и образложим свој став о том питању. А повод за ову расправу био је један од разговора с Јованом Ђириловићем, који ми је још једном потврдио да облик на *-ин* (*Ђириловић*) осећају нормалним сви носиоци таквих презимена, па и он сам, нако се често сусреће и онај други (*Ђириловић*), па је предложио да то темељитије проучим и унесем у *Правописни речник – с љавописно-љавописним саветницима*, како би говорници који се колебају у употреби та два облика добили потпуну информацију и савет како да говоре и пишу.

2. До озбиљних и прихватљивих решења, међутим, које би у виду савета требало дати корисницима *Правописног речника* може се доћи само ако се узму у обзир и добро проуче сви релевантни подаци и утврде неопходни нормативни критеријуми. Стога ћемо се детаљније позабавити прво стањем у пракси: у самом говору на терену и медијима, где се презимена о којима је овде реч често јављају, затим регулисањем те материје у нашим правописним приручницима и граматицама и, на крају, појединачним мишљењима лингвиста, посебно оним изнесеним у језичким саветницима.

2.1. Стање у пракси углавном је јасно и већ је у овом раду на више места приказано. Оно се може свести на три констатације:

1) У крајевима где се патронимичка презимена у придевском облику (на *-ов, -ев, -ин*) најчешће употребљавају, а то је углавном Војводина (Срем, Банат и Бачка), нема колебања. Ту се презимена с придевским наставцима *-ов, -ев, -ин* мењају доследно по непотпуној именичкој деклинацији, као придеви неодређеног вида, па је ту у инструменталу нормалан наставка *-ин*: *Бошковићем, Веселиновићем, Гавриловићем, Јовановићем, Марковићем, Павковићем, Пејковићем, Пејировићем, Појовићем, Ђириловићем, Баковићем, Васиљевићем, Ђурђевићем, Милошевићем, Милићем, Ђурићем, Ђикићем, Радићем, Токићем* и сл.

2) У медијима и свакодневном говору корисника језика, поготово оним удаљеним од крајева где су та презимена уобичајена, па чак и у самом Београду, који је сасвим близу тим крајевима, има доста колебања, па се може чути и прочитати (с) *Бошковићем и Бошковићем, Веселиновићем и Веселиновићем, Гавриловићем и Гавриловићем, Јовановићем и Јовановићем, Марковићем и Марковићем, Појовићем и По-*

йовом, Тириловим и Тириловом итд. Ови су други облици чак, чини се, чешћи него они први, изворни (остале примере в. у т. 1.3).

3) Овакво стање резултат је, вероватно, двају фактора. Прво, што носиоци презимена овога типа и уопште људи из крајева у којима су таква презимена најчешћа непосредније осећају придевски карактер њиховог настанка, док други то више осећају као именице (поготово ако се ради о презименима из других словенских језика), па их тако и мењају, али их придевски облик ипак вуче и на придевско значење, па се онда колебају између промене по првој деклинационој врсти (као именице) и деклинације по моделу придева неодређеног вида. Друго, пошто неки лектори у медијима, поводећи се за мишљењем оних лингвиста који сматрају да ова презимена имају именичку функцију и значење, те их треба обавезно мењати као и остале именице, укључујући и имена мушког рода на сугласник, или пак по властитом убеђењу и осећању, кад неко друкчије напише, интервенишу и стављају „правилни“ облик с наставком *-ом* у инструменталу: (с) *Ђурђевом, Тириловом, Пойовом* и сл.

2.2. Наши нормативни приручници, правописи и граматике (с изузетком Стевановић 1964 и Правопис МС 1993 у посебном додатку о именима), нису, као што је већ речено, посвећивали довољну (а боље рећи, с обзиром на колебања у пракси, и нужну) пажњу деклинацији наших патронимичких презимена на *-ов, -ев, -ин*. А уколико су и посвећивали (као што су два овде споменута), ставови су им различити тако да то у пракси може још више да изазове забуну. Транскрипцију и адаптацију сличних словенских презимена (руских, бугарских, македонских) у српском језику обрађује, како ћемо видети, само Правопис 1960, а узгред и Стевановић 1964, али без одвајања од наших, док се Правопис МС 1993 бави само нашим презименима.

2.2.1. У *Правопису српског језика* МС 1993 деклинација страних имена овога типа се не обрађује (нити у оквиру морфолошког прилагођавања страних имена, у овом случају македонских, бугарских, руских, па и из других словенских језика која имају таква презимена). Уместо тога, ту су обрађена, у већ споменутом посебном додатку о именима, наша презимена на *-ов, -ев, -ин*. Насупрот томе, састављачи Правописа 1960 осетили су потребу да у оквиру поглавља о транскрипцији руских имена обраде и деклинацију презимена на *-ов, -ев, -ин*, спомињући узгред и српска презимена овог типа. У т. 1.8.4.6) заједничког *Правописа српскохрватског језика* стоји дословно овако:

„Имена на *-ов* и *-ев*, типа *Чехов, Васиљев* имају у инструменталу наставак *-ом*: *Чеховом, Васиљевом*, али није искључен ни облик с наставком *-им*, према сличним именима српскохрватског језика која такођер понекад имају тај наставак, из придевске промене (*Милошевим, Веселиновим*). Женска имена по оцу (*Петировна, Николајевна*) имају у дативу и локативу наставке придевске, а не именичке промене (дакле: *Петировној, Николајевној*, а не *Петировни, Николајевни*)“ (Правопис 1960: 158).

Ова констатација је тачна, осим што се не би могло рећи да презимена о којима је овде реч код нас, барем у пракси, па и у медијима, кад је реч о наставку *-им*, само „понекад имају тај наставак“. Чак и поред ове непрепознатости (бар за данашње стање), и то је бар нешто, јер се посредно односи и на промену имена овога типа у српском језику. Дешић 1998 не каже о томе ништа, као ни алтернативни правописни приручници издати на српској страни након 1990. године (ПСЈ 1993, ИПСЈ 1998, Симић 2006), вероватно, зато што се

сматрало (добрим делом и с правом, изузме ли се транскрипција и адаптација страних имена, у овом случају руских, бугарских, македонских и других) да је то „ствар граматике, а не правописа“ (ПСЈ 1993: 126).

Ранији правописни приручници (Белић 1950 и Боранић 1951) нису се детаљније бавили транскрипцијом страних имена, па је и нормално што се нису осврнули ни на наш случај, а сама промена презимена на *-ов*, *-ев*, *-ин* у нашем језику и није, као што је већ речено, правописно, већ граматичко питање.

2.2.2. Будући да је то у српском језику, изван транскрипције и адаптације страних словенских имена, одиста граматичко питање, а које у пракси изазива колебања и недоумице, аутор наше досад најобимније и најпоузданије граматике (Стевановић 1964) посветио је деклинацији презимена патронимског порекла с наставцима *-ов*, *-ев*, *-ин* доста пажње и простора, више од једне стране. У т. 170 овај угледни наш граматичар каже:

„Има неких именица м. рода ове врсте које у инструменталу једнине поред чешћег и обичнијег завршетка *-ом* могу имати и завршетак *-им*. То су презимена на *-ов* или *-ев* и *-ин*, домаћа таква презимена, српскохрватска и македонска, а затим таква презимена припадника других словенских народа, углавном руска и бугарска. Граматичари српскохрватског језика су се с правом опирали овом последњем завршетку, инстр. једн. тих именица, јер су оне, иако придевског порекла, по функцији и значењу уопште узев најчешће прекинуле везу с придевима. Па ипак, како је то констатовано у Правопису српскохрватског књижевног језика (од 1960) поред уобичајеног *Чеховом* и *Васиљевом* није код ових презимена напуштен ни њихов облик инструментала с наставком *-им*, зато што се он, доиста, врло често среће код нас – на првом месту тамо (у Војводини) где су презимена овога облика најчешћа у употреби. Не треба наравно мислити да се наставак једнине *-им* руских презимена, као готов облик преноси у наш језик. Чак када би се то могло и претпоставити, онда се никако не би могао допустити наставак *-им* за бугарска, рецимо, презимена када се код нас употребљавају, јер га ова, у бугарском језику, наравно, и немају, а у њих је, када се употребљавају у нашем језику, завршетак *-им* често и обичнији од завршетка *-ом*. Доиста се код нас ређе говори с *Костиом Тодоровом* или *Тодором Живковом*, а обичније је с *К. Тодоровим*, с *Т. Живковим*. Посебно се у Црној Гори никад неће чути с *Марком Миљановом*, већ само с *Марком Миљановим*, мада се у другим нашим крајевима, ово сада презиме, говори и пише у облику с именичким наставком за облик инстр. једн., *-ом*. А у Војводини је опет обичније с *Веселиновим* него с *Веселиновом*, с *Тошом Јовановим* него са *Т. Јовановом*, са *Жарком Васиљевим* него са *Ж. Васиљевом* итд. – свакако зато што у ових именица веза с придевом по значењу није прекинута. У Црној Гори управо: *Миљанов* (Марко Миљанов), или *Томов* (Раде Томов), или *Милошев* (Никола Милошев), или *Перков* (Стеван Перков) и сл. и нису презимена већ придеви којима се означава чији је (син) онај уз чије је име употребљен дотични придев. А придеви, као што се зна, у инструменталу никад нису имали именичког наставка (него је у овоме облику и наставак придева неодређеног вида био *-ым*, односно – после преласка *ы* у *и* *-им*). Ово с једне стране. А осим тога – то је такође познато – властита имена и од њих изведени придеви и у књижевном се језику обично чувају с облицима које имају у крају одакле потичу. Због тога је управо и у књижевном језику презимена

на *-ов/-ев* допуштено употребљавати и са завршетком *-им*, а не само са *-ом*. А то што важи за презимена на *-ов* може се применити и на она што се завршавају на *-ин*. И ми, доиста, немамо право опирати се употреби инструментала као што су: с *Бошком Токиним*, с *Никиним* итд. – када је та употреба распрострањена, не само у свакодневном језику него и у језику писаца“ (Стевановић 1964: 197–198).

2.2.3. Мада у нормативном смислу недоречен, па и противречан (на почетку каже да су облици с наставном *-ом* у инструменталу једине у нас „чешћи и уобичајенији“, да би се сам касније демантовао на војвођанским презименима, па и промени презимена Марка Миљанова (где је веза с придевом директна), и, што је необичније, на бугарским презименима), М. Стевановић 1960 рекао је углавном све што је о овим нашим презименима требало рећи у погледу њихове употребе, у пракси. Па ипак се с тим у вези у пракси и даље јављају недоумице и колебања, можда баш због споменутих и других противречности у Стевановићевом тексту (о чему конкретније нешто касније) и одсуства јасног, или, боље рећи, јединственог нормативног става. Стога је ту било разлога да се, и после Стевановића, поведе расправа о тој теми, овај пут с нормативног становишта. Међутим, осим поменутог кратког осврта у једном ранијем језичком саветнику (Шипка 1987: 170–175), новији приручници тога типа готово да се и не баве тим питањем, ни директно, ни поводом транскрипције и адаптације сродних словенских презимена (руских, македонских, бугарских и других). Изузетак су једино Клајн и русиста Богдан Терзић, који се, у приручницима Слово о језику 1996 и Слово о језику 2002 (истина, кратко и са становишта адаптације руских имена у српском) осврће на промену презимена *Хрушчов*, *Брежњев*, *Горбачов*, *Ришков*, *Жданов*, *Примаков* и сл., али без повезивања с променом одговарајућих наших презимена.

Клајн у свом *Речнику језичких недоумица* на више места говори о правописним и граматичким питањима у вези с нашим презименима, посебно онима које би у пракси могле изазвати, или изазивају, разне недоумице при писању, па тако и о промени презимена патронимичког порекла с наставцима *-ов*, *-ев*, *-ив* (типа *Ђурилов* – с *Ђуриловом* или с *Ђуриловим*). Он под одредницом *-ов*, *-ин* каже:

„Презимена с овим завршцима, мада по пореклу присвојни придеви, данас су именице и зато у инструменталу имају именички завршетак *-ом*: Чеховом, Васиљевом, Димитровом, Лењином, Суботином итд. Допушта се ипак и придевски наставак *-им*, првенствено код српских презимена: Васиљевим, Миљановим, Токиним итд. Вокатив се може завршавати на *-е* (Хрушчове, Стаљине) или бити једнак номинативу, нарочито ако претходи титула (друже Брежњев, професоре Спалатин)“ (Клајн 2010: 171).

Као што показује цитирана одредница с објашњењем, Клајн следи Стевановића 1964.

У *Српском језичком приручнику* (СЈП) у одговарајућим поглављима (IV. Правописни проблеми и недоумице и V. О облицима речи), које је такође написао И. Клајн, о недоумици о којој овде расправљамо нема ни речи.

Тој по свему, у пракси, па и теорији, актуелној дилеми у српском језику, осим већ поменута два изузетка, нису посветили неопходну пажњу ни наши

језички приручници (Слово о језику 1996, Слово о језику 2002, Фекете 2002, Фекете 2006, Стијовић 2009, Телебак 2004, Телебак 2008).

3. Поставља се питање шта на основу свега овога препоручити као најбоље решење и како то на одговарајући начин правописно и граматички регулисати.

3.1. Пре свега треба у принципу одвојити оно што припада нашој граматичкој норми од онога што треба да се регулише правописом. Граматичко је питање промена речи, укључујући и властите именице, па, према томе, и властита имена о којима је овде реч, тј. презимена патронимичког порекла с наставцима *-ов*, *-ев*, *-ин* типа *Ђирилов*, *Ђурђев*, *Баковљев*, *Токин* и сл., и то независно од сличних презимена страног порекла, која првенствено припадају правопису ако се говори о транскрипцији и прилагођавању страних имена у српском језику. Али и да таквих презимена нема у нама сродним словенским језицима (руском, бугарском, македонском и другим), проблем у вези с променом презимена на *-ов*, *-ев*, *-ин* у српском језику постојао би и морао би се нормативно регулисати. Зато то двоје не би требало мешати. Посебно треба размотрити нормативна решења у вези с деклинацијом наших презимена на *-ов*, *-ев*, *-ин* у српском језичком стандарду, а потом и правописно питање транскрипције и адаптације сличних презимена у сродним нам словенским језицима. Ово утолико пре што се у осталим словенским језицима (руском, нпр.) може говорити само о придевској промени презимена с наставцима *-ов* и *-ев*, али не и *-ин*, па се нема угледања на тек формално слична наша презимена с тим истим завршетком. Ми, нпр., у инструменталу јединине презимена *Токин* имамо и облик с *Токиним*, али се руска презимена, као што су: *Пушкин*, *Пушкин*, *Рјејин* и сл. ни случајно у нас не могу тако мењати. Ту је само: с *Пушкином*, *Пушкином*, *Рјејином*. О томе, међутим, касније (под т. 3.1.2).

3.1.1. Кад се издвоје наша презимена на *-ов*, *-ев*, *-ин* и узму у обзир примери из праксе (из говора самих носилаца таквих презимена, из крајева где се она најчешће употребљавају и шаролико стање у медијима, где се она у разним крајевима различито доживљавају и мењају), основно је питање који од два постојећа модела (с *Ђириловом* или с *Ђириловићем*) треба препоручити за општу употребу. Ту, у ствари, не би требало да буде много дилема. У нашој нормативистици већ су уобичајена и утврђена два става 1) да властита имена (географска, лична и друга) имају посебан статус у стандардном језику и да често одступају чак и од основних стандарднојезичких норми и 2) да се у употреби тих имена треба равнати према њиховим носиоцима (кад су у питању лична имена и презимена), или пак према томе како одређено име изговарају становници места којима она припадају (кад су у питању географска имена). Тај принцип примењен је доследно у *Стандарднојезичким ђирејскијивањима* 2 (у раду „Род и број ојконима Котор-Варош и нека стандарднојезичка питања у вези с тим“, СТЈП 2). Потврђује га чак и Правопис Матице српске 1993: 321, поред осталог, и као аргумент за признавање облика *Ђириловић* и сл. у инструменталу јединине. У веома корисном, иако непотпуном, али у конкретном случају и довољном додатку правилима, под насловом *Имена и њихове норми*, у одељку *Презимена*, стоји, поред осталог, и ово:

„Презимена на *-ски* мијењају се по придевској промјени (*Црњански*, *-ског*), а презимена на *-ов/-ин* по именичкој (*Попов*, *Попова*, а не *‘Поповог’*, али у инстр. јд. и у множини по придевској промјени (*Поповим*, *Попових* итд.)“.

Ово је исправан и потпун став (укључује и облике множине), али му ипак недостаје наставак *-ев* с примерима (нпр., инструментал јединине *Ђурђевим* и облици множине *Ђурђеви, Ђурђевих, Ђурђевима...*), а и примери с наставком *-ин* (инструментал јединине *Токиним* и облици множине: *Токини, Токиних, Токинима...*). Но, без обзира на то, ово је досад најјаснија и, мислим, најприхватљивија формулација, која се, уз одређене допуне и стилска дотеривања, може узети као основа за нормирање статуса и промене патронимичких презимена на *-ов, -ев, -ин* у српском језику. Ту је ситуација чиста, јер нема никаквог дублетизма, а решење се базира на принципијелном ставу да властита имена у стандардном језику треба употребљавати у оном облику у коме их употребљавају њихови носиоци, а кад су у питању ојконими, становници тих места. И тај принцип, додуше, има одређених специфичности и одступања, па би га требало посебно обрадити, али у овом случају он се може применити без икаквих ограда. Утолико је већа штета што су аутори *Правописа српскога језика*, у другом издању у целини изоставили поглавље *Имена и њихове норме*.

Стевановић 1964 такође, као што смо видели, прихвата облике инструментала јединине на *-им* у промени презимена на *-ов, -ев, -ин*. Полазећи од ситуације у пракси, што смо већ цитирали, он каже:

„...властита имена и од њих изведени придеви и у књижевном се језику обично чувају с облицима које имају у крају одакле потичу (истакао М. Ш.). Због тога је управо и у књижевном језику презимена на *-ов/-ев* допуштено употребљавати и са завршетком *-им*, а не само са *-ам*. А то што важи за презимена на *-ов* може се применити и на она што се завршавају на *-ин*. И ми, доиста, немамо право опирати се употреби инструментала као што су: с *Бошком Токиним*, с *Никиним* итд. – када је та употреба распрострањена, не само у свакодневном језику него и у језику писаца“ (Стевановић 1964: 197–198).

Стевановић 1964 разликује се од аутора Правописа МС 1993 утолико што он, признајући принцип да се „властита имена и од њих изведени придеви и у књижевном ... језику обично чувају с облицима које имају у крају у коме потичу“, узима ту чињеницу не као општи став, него као аргумент да је „због тога управо и у књижевном језику презимена на *-ов/-ев* допуштено употребљавати и са завршетком *-им*, а не само са *-ам*“, додајући да „то што важи за презимена на *-ов* може се применити и на она што се завршавају на *-ин*“. Он, дакле, оставља дублетно решење, па се, према њему, може говорити и писати и с *Тириловом* и с *Тириловим*.

3.1.2. И још нешто. Стевановић 1964, а за њим и Клајн 2010, као што се може видети, упоредо с нашим, обрађује и слична презимена из словенских језика (рускога и бугарског, узимајући македонска као „домаћа“). Он, да се подсетимо, каже: „Не треба наравно мислити да се наставак јединине *-им* руских презимена, као готов облик преноси у наш језик. Чак када би се то могло и претпоставити, онда се никако не би могао допустити наставак *-им* за бугарска, рецимо, презимена када се код нас употребљавају, јер га ова, у бугарском језику, наравно, и немају, а у њих је, када се употребљавају у нашем језику, завршетак *-им* често и обичнији од завршетка *-ам*. Доиста се код нас ређе говори с *Косћом Тодоровом* или *Тодором Живковом*, а обичније је с *К. Тодоровим*, с *Т. Живковим*“. То би и значило, мада није директно речено, да су облици инструментала јединине на *-им* страних презимена на *-ов, -ев*, па чак, према Стевановићу, и оних на *-ин* (Sic!), резултат утицаја наших војвођанских

презимена, те да ту, практично и нема никаквих разлика између наших и страних словенских презимена тога типа.

То ипак није тако. У транскрипцији и адаптацији словенских презимена (руских пре свих) имамо само оне с наставцима *-ов* и *-ев*, али не и *-ин*, како је у Стевановића 1964. Стога је исправнија формулација у Правопису 1960, која, да то још једном поновимо, гласи:

„Имена на *-ов* и *-ев*, типа *Чехов*, *Васиљев* имају у инструменталу наставак *-ом*: *Чеховом*, *Васиљевом*, али није искључен ни облик с наставком *-им*, према сличним именима српскохрватског језика које такођер понекад имају тај наставак, из придевске промене (*Милошевим*, *Веселиновим*). Женска имена по оцу (*Пејировна*, *Николајевна*) имају у дативу и локативу наставке придевске, а не именичке промене (дакле: *Пејировној*, *Николајевној*, а не *Пејировни*, *Николајевни*)“ (Правопис 1960: 158).

4. На основу целокупне ове анализе могло би се препоручити да се презимена на *-ов*, *-ев*, *-ин* у српском језику нормативно регулишу, и то посебно са становишта транскрипције и адаптације страних имена, а посебно промене наших имена тога облика. При томе се не искључује потреба упућивања на сличности и разлике између наших и страних таквих презимена и у једном и у другом случају.

4.1. Као основу за формулисање транскрипције и адаптације руских и других сродних словенских презимена на *-ов* и *-ев* требало би узети одговарајуће решење у Правопису 1960, цитирано у овом раду на више места уз позитивну оцену, и при том консултовати за дораду и стилизацију русисту Богдана Терзића, уз обавезну исправку става да у нас презимена тога типа само „понекад имају“ *-им* у инструменталу јединине, што није тачно.

4.2. У све граматике српског језика требало би унети разрађено решење из Правописа МС 1993, дато у прилогу Имена и њихове норме, у одељку Презимена (стр. 320). Тиме ће се универзализовати правило по коме се властита имена употребљавају у стандардном језику на целом подручју у облику у коме их употребљавају њихови носиоци, а уз то ће се укинути непотребни дублети, којих и иначе у нашим граматикама и правописима има превише. Наша презимена патронимичког порекла на *-ов*, *-ев*, *-ин* (типа *Ђирилов*, *Ђурђев*, *Токин*) требало би, дакле, у инструменталу да имају само наставак *-им* (с *Ђириловим*, *Ђурђевим*, *Токиним*), а презимена преузета из осталих словенских језика на *-ов* и *-ев*, уз наставак *-ом*, могу изузетно имати и облик на *-им* (дакле, с *Чеховом*, али и *Чеховим*, с *Димитровом* и *Димитровим* и сл.). Руска и друга словенска презимена на *-ин* (типа *Пушкин*, *Рједин*) имају у српском језику у инструменталу искључиво именички наставак *-ом* (с *Пушкином*, *Рједином* и сл.).

4.3. Будући да ће се и након оваквог решења, ако се усвоји, јављати, из већ изнесених разлога, дилеме у пракси, наши језички саветници треба да обрате пажњу и на те дилеме и дају препоруку у складу са нормативним правилом које мора проистећи из граматичког стандарда у коме се, како смо видели, и даље одржава системски дублетизам.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Белић 1950: Александар Белић, *Правоиис срѣскохрватској књижевној језика*, Београд: Просвета.
- Боранић 1951: Dr. Dragutin Boranić, *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika*, deseto izdanje, Zagreb: Školska knjiga.
- Дешић 1998: Милорад Дешић, *Правоиис срѣској језика – љриручник за школе, треће, допуњено издање*, Земун: Нијнса.
- Клајн 2010: Иван Клајн, *Речник језичких недоумица*, једанаесто издање, Нови Сад: Прометеј.
- Пецо–Пешикан 1967: Dr Asim Peco, dr Mitar Pešikan, *Informator o savremenom književnom jeziku sa rečnikom*, Beograd: Interpres.
- Правопис 1960: *Правоиис срѣскохрватскоја књижевној језика са Правоиисним речником*, израдила Правописна комисија, Нови Сад: Матица српска – Загреб: Матица хрватска.
- Правопис МС 1993: *Правоиис срѣскоја језика, I. Правила и њихови основи, II. Рјечник уз љравоиис*, приредили Митар Пешикан, Јован Јерковић, Мато Пижурица, Нови Сад: Матица српска.
- Правопис МС 2010: *Правоиис срѣскоја језика*, приредили Митар Пешикан, Јован Јерковић, Мато Пижурица, измењено и допуњено издање. Редакција измењеног и допуњеног издања: Мато Пижурица (главни редактор), Милорад Дешић, Бранислав Остојић, Живојин Станојчић, Нови Сад: Матица српска.
- ПСЈ 1993: Радоје Симић, Живојин Станојчић, Бранислав Остојић, Божо Ђорић, Милош Ковачевић, *Правоиис срѣскоја језика са рјечником*, Никшић: ИТП „Унирекс“.
- ППСЈ 1998: *Правоиисни љриручник срѣскоја књижевној језика*, приредила Правописна комисија, одговорни редактор Радоје Симић, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика.
- Симић 2006: Радоје Симић, *Срѣски љравоиис*, II издање, Београд: Јасен.
- СЈП 2004: Павле Ивић, Иван Клајн, Митар Пешикан, Бранислав Брборић, *Срѣски језички љриручник*, друго, допуњено и измењено издање, Београд: Београдска књига.
- СЈС 2005: Егон Фекете, Драго Ђупић, Богдан Терзић, *Срѣски језички саветник*, Београд: Службени лист Србије и Црне Горе, Српска школска књига.
- Слово о језику 1996: Драго Ђупић, Егон Фекете, Богдан Терзић, *Слово о језику. Језички љоучник*, књ. I, Београд: Партенон.
- Слово о језику 2002: Драго Ђупић, Егон Фекете, Богдан Терзић, *Слово о језику. Језички љоучник*, књ. II, Београд: Партенон.
- Стевановић 1964: Михаило Стевановић, *Савремени срѣскохрватски језик – Грамајѣички сисѣми и књижевнојезичка норма I*, Београд: Научно дело.
- Стијовић 2009: Рада Стијовић, *Срѣски језик – норма и љракса*, Београд: Чигоја штампа.
- СТЈП 2 2009: Милан Шипка, *Сѣјандарднојезичка љреисѣиѣивања 2*, Нови Сад: Прометеј.
- Телебак 1998: Милорад Телебак, *Говоримо срѣски – с лакоћом до језичке кулѣуре*, друго, измијењено и допуњено издање, Бања Лука: Нови глас, Приштина: Народна и универзитетска библиотека.
- Телебак 2004: Милорад Телебак, *Праѣиѣички језички савѣјетник*, Српско Сарајево: Завод за уѣбенике и наставна средства.

- Фекете 2002: Егон Фекете, *Језичке доумице*, Београд: Апостроф.
- Фекете 2006: Егон Фекете, *Језичке доумице – новије и старије*, Београд: Београдска књига.
- Шипка 1987: Milan Šipka, *Književnojezička politika i jezička kultura. Jezički savjetnik 2*, Sarajevo: „Svjetlost“ – Izdavačka djelatnost.

S u m m a r y

Milan Šipka

S ĆIRILOVOM OR ĆIRILOVIM

(On the inflection of the last names ending in *-ov*, *-ev*, *-in* in standard Serbian)

The author discusses controversial issues related to the inflection of the last names ending in *-ov*, *-ev*, and *-in* in standard Serbian (e. g., *Ćirilov*, *Vasiljev*, *Milin*, etc.) and proposes certain normative solutions.